

ELS ESTUDIS SOBRE LITERATURA CATALANA: PASSAT, PRESENT I FUTUR

Joaquim Molas

1. En principi, els problemes que els estudiosos catalans s'han hagut de plantejar i resoldre són més o menys semblants als que s'han plantejat i resolt els estudiosos de les altres literatures europees, si bé potser, en alguns aspectes, de forma més aguda. Així, com ells, han hagut de descobrir, o redescobrir, les obres i els autors desmobilitzats pel temps. Identificar els seus noms i incorporar-los a la llista dels ja mobilitzats. Estudiar i editar críticament els uns i els altres. I, al capdavant, organitzar, és a dir, perioditzar tots els materials en joc. Ara: els estudiosos catalans, per imposicions històriques, s'han hagut de plantejar una sèrie de problemes específics, que han hagut de resoldre sobre la marxa i, molts cops, sense recursos. O, almenys, sense els recursos necessaris. I que han retallat la seva possible ambició i, per tant, les seves possibilitats d'incidència. Per començar, un de previ i de llarg abast: refer, per a la literatura catalana, el seu estatut de tal. Més exactament: 1) prendre consciència de la seva autèntica dimensió i, doncs, transformar l'estatut «provincial» manejat pels segles XVI-XVIII/XIX en un, per entendre'ns, de tipus «nacional» o, si fa por la paraula, «complet» i «modern»; 2) definir els seus límits o fronteres i, com a conseqüència d'això, lluitar contra la seva confusió amb una altra literatura, la provençal, i, a la vegada, contra la idea que, en el fons, no passa de ser una manifestació «regional» de la de l'Estat del qual forma part, la castellana. O espanyola. Francisco Blanco García, per exemple, tot i ocupar-se'n, la inclou, en el seu memorable panorama de *La literatura española en el siglo XIX*, en el tercer volum, el dedicat, no sé si dir que curiosament, a *Las literaturas regionales y la hispano-americana* (1894). Jo mateix, al cap d'un segle, encara he hagut de discutir, sense, però, fortuna, amb els directors de la *Historia de España*, de Don Ramón Menéndez Pidal, el fet que fos considerada, no una literatura amb tots els ets i uts, sinó un mer apèndix «regional», certament venerable, però apèndix a la fi. Per últim, els estudiosos catalans han hagut 3) de recuperar, per a les literatures que es produeixen en les diverses regions del domini lingüístic i que, a partir del XVI, s'han desenrotllat, cada una, pel seu compte, el sentit d'unitat, ni que aquesta suposi variants substancials.

Segon problema: els buits i les interrupcions, a vegades, tan oneroses com la provocada pel general Franco. Dos casos. La falta d'institucions estables. O de centres de recerca. I la falta d'ensenyaments mitjans i universitaris. L'Acadèmia de Bones Lletres, fundada el 1729 i refundada, com a «Reial», molts d'anys després, el 1752, ha tingut una història plena d'alts i baixos. En efecte: la seva vida, en el XVIII, va ser, segons els esquemes de l'època, relativament activa i, a més, activa dins el món cultural català. Va sofrir, després, una davallada. Va remuntar, cap als anys trenta del segle XIX, gràcies, sobretot, a l'equip Milà-Rubió. Va decaure de nou a la fi de segle. I es va recobrar tímidament, de la mà de Riquer, a la postguerra civil espanyola. Doncs bé: l'Acadèmia, durant el XVIII, es va proposar de fer, d'una banda,

un diccionari de la llengua, i de l'altra, una història de Catalunya, mai estudis literaris. I, en el XIX, malgrat la convocatòria de dos concursos poètics, un d'ells, força important per a la restauració dels Jocs Florals, va posar, com en el XX, la major part dels seus recursos en la investigació pròpiament historiològica. Una cosa semblant podríem dir de dues societats d'àmbit més circumscrit, l'Arqueològica Lulliana, constituïda a Palma de Mallorca el 1880, i la Castellanonenca de Cultura, constituïda el 1920, dedicades, totes dues, a la investigació del patrimoni arqueològic o històric més que no pas a la del literari, fins i tot la que invoca el nom de Ramon Lull. Entre l'una i l'altra, l'Institut d'Estudis Catalans, fundat el 1907, ampliat, en primera instància, el 1911 i sotmès, per raons òbvies, al vaivé dels canvis polítics, és el gran centre de recerca del país i, tanmateix, no s'ha ocupat, de forma corporativa i específica, dels estudis estrictament literaris, a pesar del llistat de premis i de publicacions. Alguns dels estudiosos, com, per exemple, Massó, els dos Rubió, Nicolau o jo mateix, formem part de la Secció Històrico-Arqueològica. D'altres, com Riba, Bohigas o Casacuberta, de la Filològica. I, encara, n'hi ha algun, com Joan Triadú, que hi és, no com a crític, sinó com a pedagog i que, per tant, figura a la Secció de Filosofia i Ciències Socials.

Als buits i a la inestabilitat de les institucions, cal afegir els de l'ensenyament. En efecte: a partir de la instauració de Felip V, el mapa polític de l'ensenyament va sofrir canvis molt importants. Barcelona, per exemple, es va quedar sense estudis universitaris durant més de cent anys, del 1714 al 1837. I, amb la idea, en principi, de desterrar el llatí com a vehicle de comunicació, però amb efectes sobre d'altres possibles vehicles, entre ells, el català, va ser imposada la castellana com a única llengua d'ensenyament. D'altra banda, la gran renovació, en general, dels estudis, i en particular, dels universitaris duta a terme, cap al tombant dels segles XVIII-XIX, per Alemanya, Gran Bretanya i França, no va arribar a terres espanyoles fins a mitjan XIX, primer, el 1845, amb la Llei Pidal, i després, el 1860, amb l'aplicació de la Llei Moyano (1857), que va fixar de forma definitiva els diversos graus de l'ensenyament. Pel que fa als estudis literaris, va assignar els nous, i més incisius, d'història, inaugurats pels germans Schlegel, a la universitat. I va deixar, per al segon ensenyament, els tradicionals de retòrica i mètrica. Ara: tant els d'història com els de retòrica, van ser consagrats a la literatura general, o èstica, i a l'espanyola, mai a la catalana. Si, en un moment donat, Milà, a les seves classes, va poder fer referència a les lletres catalanes va ser perquè, per a ell, com per als seus deixebles Marcelino Menéndez y Pelayo i Antoni Rubió i Lluch, la literatura «espanyola», així, entre cometes, no sols era la produïda en llengua castellana, sinó també la produïda en d'altres llengües, des de la llatina fins a la catalana, tot passant per l'àrab, l'hebrea i la gallegoportuguesa. D'aquí que, fins fa trenta anys mal comptats, els estudis catalans s'hagin hagut de realitzar en centres subalterns i, molts cops, clandestins i amb un capital disminuït de recursos. I d'aquí que els especialistes, inclosos els més eminents, no hagin estat, en el fons, sinó veritables autodidactes. Segons la meua informació, el primer curs sobre literatura catalana va ser programat, el 1878, per un col·legi privat, el de Sant Lluís, de Barcelona. I el va professar, no sé amb quin èxit, un poeta floral, aleshores, molt jove, Josep Franquesa i Gomis, que, més endavant, va ser auxiliar de la Facultat de Lletres i va haver de tocar totes les teclades, excloses les catalanes (*Lo Gay Saber*, 2a època, I, 1878, p. 64, n. 9). De fet, els Estudis Universitaris Catalans, una espècie d'universitat complementària sorgida arran del I Congrés Universitari Català (1903), van ser els primers que van organitzar de manera regular i sistemàtica estudis de literatura catalana. O, almenys, de literatura antiga i, més en concret, medieval. La seva trajectòria, però, com la de l'Institut, al qual van estar sempre lligats, és plena d'alts i baixos. Sense anar més lluny, durant la República, van ser incorporats a la Universitat Autònoma. I, per tant, van adquirir, per primer cop, estatut acadèmic. Per contra, amb la irrupció del general Franco a

la vida pública, van haver de passar a la clandestinitat. I, a la clandestinitat, van treballar fins que, el 1973, van ser dissolts. Finalment, al cap de cent-vint anys de la promulgació de la Llei Pidal, es van crear i proveir les primeres càtedres universitàries, una, el 1965, a la Universitat de Barcelona, i l'altra, el 1971, a la nova Autònoma de Bellaterra. I, amb elles, es van començar a establitzar uns estudis que, si més no en principi, s'han anat consolidant gràcies a la seva introducció en l'àmbit del segon ensenyament. I amb la creació de noves universitats i noves càtedres.

Tercer problema: el reconeixement i l'estudi fora del domini lingüístic, d'una banda, a l'Espanya profunda, i de l'altra, més enllà dels Pirineus, cada lloc, amb les lleis que li són pròpies. De fet, les vies d'accés són dues: la hispanística i la romanística. La hispanística, per exemple, a la Gran Bretanya i a França. I la romanística, a Alemanya. O a Espanya. A la pràctica, les motivacions, tant en un cas com en l'altre, són, molt sovint, extraliteràries. A la Gran Bretanya, poso per cas, són de tipus comercial, la necessitat de dominar una llengua i els seus complements per accedir a una feina determinada. A Alemanya, al contrari, són de tipus filològic. O lingüístic. A vegades, però, les motivacions són simplement sentimentals. O descaradament ideològiques. La fe catòlica, a Alemanya. O, a Gran Bretanya, la Guerra Civil espanyola i les seves seqüeles, entre elles, la mala consciència, la persecució franquista i l'exili. En conjunt, aquestes motivacions han tingut, com a mínim, dues conseqüències, una de positiva. I l'altra, de negativa. La positiva: la creació d'una sèrie de societats d'estudiosos, com l'Anglo-Catalan Society, que, en els seus moments més dolços, va aplegar refugiats polítics, emigrants econòmics, professors més o menys esquerranosos i presumptes especialistes. L'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalana. La North American Catalan Society. O la Deutsch-Katalanische Gesellschaft. La negativa: el mercat professional. Els estudiosos de literatura catalana, en el millor dels casos, han d'alternar, en les seves operacions, la catalana i l'espanyola. La italiana. O la francesa. I, al capdavall, acaben, sota la pressió de l'ambient universitari i amb la idea d'obtenir un bon lloc de treball, per decantar-se cap a la segona opció.

2. Les bases per a l'estudi de la literatura catalana, les van posar els homes de la Il·lustració. De fet, ells són els qui, amb els seus grans diccionaris biobibliogràfics, van inventariar i fixar per primer cop el patrimoni literari del país i, per tant, els qui van constituir durant molts d'anys, i, per a autors concrets, encara constitueixen avui, un punt obligat de referència. Per a mi, d'aquests diccionaris, caldria remarcar, a més de la riquesa i el rigor de la informació, ni que, a vegades, sigui imprecisa o falsa, tres idees pivot, dues d'elles, generals, i l'altra, particular. Primera idea: la identificació de literatura i cultura, és a dir: literatura és qualsevol text escrit, sigui de la mena que sigui, poètic, teològic o botànic. Segona: el plurilingüisme, dit amb altres paraules: el patrimoni, el formen textos escrits en qualsevol llengua, del llatí al català, tot passant pel castellà. O pel provençal. I tercera: l'autonomia, si no la independència, del patrimoni de cada una de les grans regions que configuren el domini lingüístic. Així, entre 1747 i 1830, van sortir tres diccionaris valencians: el de Josep Rodríguez (continuat per Ignasi Savalls, 1747), el de Vicent Ximeno (2 vol., 1747-49) i el de Just Pastor Fuster (2 vol., 1827-30). El 1836, en va sortir un del Principat, obra de Felix Torres Amat, iniciat trenta, quaranta anys abans pel seu germà Ignasi i completat, amb un suplement, el 1849, per Joan Corminas. I, molt temps després, ja en ple Romanticisme, un darrer dedicat a les Illes per Joaquim M. Bover (2 vol., 1868). A aquests cinc diccionaris, s'hauria d'afegir el que un valencià, Joan Sempere i Guarinos, va consagrar a l'Espanya del segle XVIII (6 vol., 1785-89). Ara: els homes de la Il·lustració, a més d'aquests grans inventaris, van publicar, dins el marc de l'espanyola o confontent-la amb la provençal, una sèrie de treballs que van contribuir a fixar i a difondre una determinada imatge, ni que fos a trossos, de la literatura catalana i que, fins ara, no han estat explorats.

O, almenys, explorats amb la idea de reconstruir-la. Els jesuïtes expulsats per Carles III, per exemple, com Joan Andrés i Xavier Llampillas, van analitzar, barrejats, autors catalans i provençals. El primer, en la seva famosa història de la literatura universal (7 vol., 1782-99). I el segon, en el *Saggio storico-apologetico* (6 vol., 1778-81). Per la seva banda, Jaume Villanueva va fer un *Viaje literario a las Iglesias de España* (22 vol., 1821-52), que, malgrat el títol, només comprèn les catalanes i que resulta ple de notícies de manuscrits, alguns, ja desapareguts. I, al costat dels treballs de tipus general, els més monogràfics, entre ells, els dedicats a Ramon Llull (Jaume Custerer, Antoni Ramon Pasqual i el grup de Magúncia, amb Ivo Salzinger al davant). O la minuciosa anotació del *Canto del Turia (Diana enamorada, llibre III)*, de Gaspar Gil Polo, feta per Francesc Cerdà i Rico (1778). Per últim, els homes de la Il·lustració van realitzar les primeres síntesis d'història de la literatura catalana. Mr. Couchu, com a pròleg a la seva versió francesa del *Partinobles*, publicada dins la «Bibliothèque Universelle des Romans», el desembre del 1779. I Francesc Jaubert de Paça, dins les seves *Recherches historiques sur la langue catalane*, publicades cinquanta anys després, el 1831, dins els «Mélanges sur les langues, dialectes et patois». Couchu, en la seva síntesi, elaborada amb materials molt fragmentaris i de segona mà, no passa del segle XVI. Per contra, Jaubert de Paça, d'origen rossellonès, adverteix, en el XVII, un inici de declivi, que, el XVIII, amb la pèrdua de les institucions polítiques, desemboca en sonora decadència. I acaba el seu còmput d'autors amb Agustí Eura.

3. En un sentit modern, els estudis de literatura catalana s'inicien cap a mitjan segle XIX i ho fan a l'empara, d'una banda, del Romanticisme, i de l'altra, d'una ciència nova, la filologia romànica. Així, com en el XVIII, però per altres motius, els seus interessos es van concentrar en l'edat mitjana i, més en concret, en la poesia culta. O en la de tipus tradicional. Sens dubte, la gran figura és Manuel Milà i Fontanals. Milà, que es va formar en medis més o menys il·lustrats, va intervenir, com a crític, en l'explosió romàntica dels anys trenta i, a partir d'un moment donat, va convertir, per influència de la nova disciplina filològica, els seus ideals de joventut en objecte d'investigació. Va ser el primer catedràtic de literatura de la Universitat de Barcelona. I, a través dels seus cursos i publicacions, especialment de tres llibres, el *Romancerillo catalán* (1853, 1882), *De los trovadores en España* (1861) i *De la poesía heroico-popular castellana* (1874), no sols va definir un mètode de treball, sòlid i modern, sinó que, a més, va donar cos per primera vegada als estudis de literatura catalana medieval o popular i, al capdavant, va crear una escola que ha resultat decisiva. Al costat de Milà, els historiadors i els crítics romàntics purs. Tres casos: Joaquim Rubió i Ors, Marià Aguiló i Víctor Balaguer, és a dir, dos carques i un presumpte liberal. O progressista. Rubió, catedràtic d'Història i biògraf o editor d'Ausiàs March, de Pere Seraff i de Francesc Vicenç Garcia, va ser el primer programador i memorialista de la Reinaxença (1841, 1877). Marià Aguiló, bibliògraf consciencios, lingüista i editor de textos, si bé en termes, més que filològics, literaris, va ser un dels estudiosos i recopiladors més eminents de poesia tradicional. I Balaguer, polític i historiador, va publicar una tumultuosa *Historia política y literaria de los trovadores* (6 vol., 1878-79). Per definició, tots dos són medievalistes, però, com Rubió, van participar, cada un, pel seu compte, en la construcció del programa politicocultural de la Renaixença. Aguiló, per exemple, amb el discurs llegit als Jocs Florals del 1864. I Balaguer, amb el pròleg a les *Esperansas y recorts* (1866). Pel que fa a la literatura contemporània, va estar en mans, no de personal acadèmic, sinó de crítics militants. Vull dir: dels qui, des de la trinxera periodística, informen i, molts cops, valoren sobre la marxa el magma de la producció «in progress». Quatre noms que, alhora, informen i defensen un programa estètic concret. Per començar, dos romàntics: Milà i Pau Piferrer, el primer, sobretot, en els anys de joventut, però també, com a mer informador, en els de maduresa. O senectud. Per la seva banda, Piferrer, mort, per fide-

litat a l'època, molt jove i de tuberculosi, va planejar i escriure en part una obra monumental, una autèntica fita de la sentimentalitat romàntica: els *Recuerdos y bellezas de España* (3 vol., 1839-48). I, com a contrapunt, va publicar una sèrie d'*Estudios de crítica*, principalment, de teatre, que va deixar escampats a les pàgines de la premsa i que Milà va recollir en volum el 1859. Al costat de Milà i de Piferrer, dos crítics més o menys lligats al positivisme, si més no en sentit ampli, Josep Yxart i Joan Sardà, que van omplir els darrers decennis del XIX i que van tenir una notòria influència damunt el desplegament de la novel·la realista. O naturalista. I, en certs aspectes, damunt els canvis metodològics i estètics de la fi de segle. A més, Yxart és autor de dos excel·lents estudis sobre teatre: *Lo teatre català* (1879) i *El arte escénico en España* (2 vol., 1894-96). Probablement, a aquesta llista, caldria afegir Josep Andreu i Fontcuberta («Andrew Covert-Spring»), molt actiu els anys trenta, autor d'unes rares *Misceláneas diálogotas políticas y literarias* (1836) d'inspiració saintsimoniana. I Francesc Matheu, amb carnet, no de crític, sinó de poeta, però que, a través de les seves revistes i col·leccions, va contribuir a programar la marxa de la literatura i que, dins, ja, del XX, va organitzar, per fascicles, un copiós recull de la producció vuitcentista i del primer Nou-cents, de consulta, encara avui, obligada (*Lectura popular. Biblioteca d'autors catalanas*, 21 vol., s. a. [1913-1919]). Finalment, al llarg del XIX, van sortir un nou diccionari biobibliogràfic, circumscrit, aquest cop, als autors contemporanis, obra d'Antoni Elias de Molins (2 vol., 1889). I tres síntesis històriques, totes tres, molt precàries. Les dues de Magí Pers i Ramona, aparegudes, respectivament, el 1850 i el 1857, no són, en el fons, sinó una prolongació, dins el XIX, de les idees i quasi dels noms de la Il·lustració, si bé, les idees, relativament reciclades, i els noms, posats, en principi, al dia. I la de F. R. Combuliu, plenament lligada a la filosofia romàntica i, doncs, reduïda als temps medievals (1857).

4. Aproximadament des de la mort, d'una banda, de Milà, i de l'altra, de la parella Yxart-Sardà fins als anys seixanta del segle XX, quan van ser proveïdes les primeres càtedres universitàries, va continuar, si més no en teoria, la separació entre els estudis medievals i els contemporanis, els primers, impulsats pels cercles acadèmics, i els segons, pels pròpiament literaris. Amb una passarel·la: els segles XVI-XVIII/XIX, amb els quals ningú no sabia ben bé què fer. Milà, per exemple, va clausurar l'edat mitjana amb el XVI, abans de l'obscura irrupció del Barroc. O «Escola castellana». I, a partir dels seus successors, el XVI va ser incorporat al món confús de la «Decadència». Així, el XVI, si era estudiat, ho era com a seqüela medieval; per contra, el XVIII/XIX, ho era com a mer precedent de la Renaixença. Els dos punts de partida, però, el XV i el XIX, no es van arribar a trobar mai. I, per tant, el XVII va quedar sempre entre tòpics i boires. Aquests anys, l'escola impulsada per Milà, a través de la Universitat de Barcelona, dels Estudis Universitaris Catalans i de l'Institut d'Estudis Catalans, va constituir el vertader motor dels estudis literaris. I va pivotar al voltant, primer, d'Antoni Rubió i Lluch, després, de Jordi Rubió i Balaguer i, finalment, de Martí de Riquer. En conjunt, l'escola, sense abdicar mai dels seus orígens, però sabent-se adaptar, en cada moment, als nous mètodes i als nous programes literaris, s'ha desplegat en dues direccions, en principi, complementàries, una que posa més èmfasi en la història de la cultura (Rubió i Lluch, Rubió i Balaguer, Miquel Batllori). I una altra que el posa en la pròpiament literària (Jaume Massó i Torrents, Lluís Nicolau d'Olwer, Pere Bohigas, Josep M. de Casacuberta, Riquer). Dit amb altres paraules: una de més lligada al document d'arxiu, al joc de les idees. I una altra, més filològica i, per tant, més lligada a les formes. Ara: totes dues han coincidit en un mateix camp de treball, l'edat mitjana i, més en concret, les relacions de les lletres catalanes amb Europa (Batllori) i, dins Europa, amb els pobles de la Romània (Massó, Nicolau, Riquer). Per diverses raons, a partir del 1939, Rubió i Balaguer, Casacuberta i Batllori van començar a eixamplar el camp. Rubió, de manera simultània o successiva, al XVI, amb estudis tan decisius com el dedicat a la impremta, al XVII-XVIII, amb els capítols de

la *Història de la literatura catalana*, i, ni que fos amb escrúpols familiars, al XIX. Per la seva banda, Casacuberta va inaugurar els estudis sobre Verdaguer, que va plantejar com si es tractés d'un poeta medieval, és a dir, amb tota la càrrega erudita possible i, doncs, contra l'impressionisme dels memorialistes. O dels possibles lectors. I, per la seva, el pare Batllori, per formació i per ubicació, ha abraçat, pràcticament des dels inicis, tot el món «modern», des del Renaixement, inclosos Lull i Arnau de Vilanova, fins a la Il·lustració, tot passant pel Barroc i tot fent escapades més o menys circumstancials a Balmes i a Costa i Llobera. A l'escola Milà, cal afegir dos grups més o menys constituïts. Primer grup: format per gent de procedència molt variada i oposada, per motius ideològics o personals, a l'Institut d'Estudis Catalans i aglutinat, durant els anys vint-trenta, al voltant de la Biblioteca Balmes i, més exactament, de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura. De fet, com l'escola Milà, el grup, que va ser esmicolat brutalment per la Guerra Civil, mostra dos fronts de batalla: un de més cultural i documentalista. I un altre de més filològic i literari. A destacar, en les files del primer, Ignasi Casanovas, fundador i director de la Biblioteca, que va treballar sobre dos temes, en certa mesura, complementaris, la Universitat de Cervera i Jaume Balmes, de qui va editar les obres completes. I, en les del segon, Ramon Miquel i Planas, hereu, com a filòleg i com a bibliòfil, de Marià Aguiló, si bé més precís i refinat de mètode. Alfons Par, autor d'esplèndids estudis sobre la recepció espanyola de Shakespeare. I Manuel Montoliu, qui, tot i retreure sovint el nom de Milà, segueix, com a historiador i com a crític, Menéndez y Pelayo i qui, en un moment donat, va posar en joc l'idealisme del dúplex Croce-Vossler (*Llenguatge i literatura*, 1929). Segon grup: format pels professors rossellonesos Josep-Sebastià Pons i Joan Amade, autor, el primer, d'un consciencios estudi sobre els segles XVII-XVIII, especialment, sobre el teatre (1929). I el segon, d'una preciosa antologia de poetes rossellonesos (1908) i d'una meritòria tesi doctoral sobre els *Origines et premières manifestations de la Renaissance* (1924).

Pel que fa a la literatura contemporània, continua, com ja he apuntat, en mans de la crítica militant, amb tot el que això suposa d'implicació personal. O programàtica. D'aquí, per exemple, la negació, durant molt de temps, del segle XIX (l'«estúpid segle XIX», segons Eugeni d'Ors), Verdaguer inclòs. O de la literatura de la fi de segle, inclosos Víctor Català i Prudenci Bertrana. Probablement, en aquest terreny, caldria distingir els qui són pròpiament assagistes, és a dir, els qui difonen i construeixen nous programes politicoculturals i literaris, i que, eventualment, fan relacions històriques, dels poetes doblats de teòrics i crítics, i els uns i els altres, dels crítics purs. O professionals *tout court*, ni que, algun cop, hagin caigut en la temptació de la poesia. La novel·la. O el teatre. Ara: tots ells, malgrat les diferències que els separen, alguns cops, substancials, giren, per acció o per reacció, al voltant d'uns mateixos models que, per entendre'ns, podríem qualificar, globalment, de «simbolistes», a vegades, amb targes d'identitat pròpies del país, com la de «modernistes». O la de «noucentistes». I d'altres, amb ressons més o menys directes, poso per cas, d'un Taine. D'un Vossler. O d'un Maritain. Per a mi, entre els assagistes, cal remarcar dos noms, tots dos, estretament lligats al món de la premsa: Miquel dels Sants Oliver i Eugeni d'Ors. Oliver, poeta i historiador, va treballar sobre el magma de la literatura en curs, ajudant a definir *La literatura del desastre* del 98 (1974) o la figura de Maragall, i, ahora, en la del passat i, amb preferència, en la de la il·lustració i el Romanticisme (*Hojas del sábado*, 6 vol., 1918-20). Oliver, a més, va publicar una *Semblanza de Cervantes* (1916) i una història de *La literatura en Mallorca. 1840-1903* (1903). Per contra, Ors va tendir, més que a la història o a la crítica puntual, a l'especulació estètica i a la programació cultural. I va impulsar un moviment, el noucentista, que va fixar amb tots els ets i uts i que va comptar amb una llarga llista de seguidors: J. Farran i Mayoral, Josep M. López-Picó, Joan Estelrich, Maurici Serrahima, etc. I, amb ells, els més pròpiament crítics, com Josep

M. Capdevila, a meitat de camí de l'orsisme i la neoescolàstica. O historiadors, com Guillem Díaz-Plaja. Segon capítol: els poetes doblats de teòrics i crítics. Joan Maragall, un dels més il·lustres, no sols va fer, com a professional, informació bibliogràfica al *Diario de Barcelona*, sinó que, amb els seus elogis de la paraula (1903) i de la poesia (1909), on, a partir de les seves experiències, va teoritzar sobre la mecànica de la creació, va obrir les portes de la literatura catalana a la modernitat. Com Maragall, Joaquim Folguera, Marià Manent i, sobretot, Carles Riba van barrejar les experiències de poeta i de lector en un tipus de producte que, més que valorar l'obra objecte d'anàlisi, es proposa de descriure-la, és a dir, de desmuntar-la i de recompondre-la i convertir-la, al capdavant, en centre de reflexió. Dels tres, Folguera és l'únic que es va comprometre en una valoració de conjunt (*Les noves valors de la poesia catalana*, 1919). I Riba, l'únic que va fer escola: Jaume Bofill i Ferro, Joan Teixidor, Joan Triadú, etc. Tercer: els crítics purs, entre ells, Alexandre Plana, autor d'una antologia, publicada el 1914, que suposa la primera valoració de la nova poesia del xx, des dels consagrats, com Maragall, Costa i Alcover, fins als joves, alguns encara inèdits o, almenys, inèdits en forma de llibre, com Sagarra, Riba o Clementina Arderiu. I, amb Plana, Manuel de Montoliu, que, a més de filòleg i d'historiador, va mantenir, des dels seus inicis, seccions bibliogràfiques permanents a la premsa, la més famosa de les quals, publicada, entre 1923 i 1936, a *La Veu de Catalunya*, va ser aplegada en volum (*Breviari crític*, 7 vol., 1926-33, 1979-88).

Per últim, aquests anys, va sortir el darrer gran diccionari bibliogràfic, dedicat al País Valencià, obra de Josep Ribelles Comin (4 vol., 1915-78). I les primeres històries generals de la literatura amb cara i ulls, vinculades, totes elles, a l'escola Milà. Rubió i Lluch, en un minuciós programa universitari de literatura espanyola (1901) i amb els seus cursos regulars als Estudis Universitaris Catalans, va dissenyar la primera sistematització, si més no, fins al segle XIX. A partir de Rubió, Nicolau d'Olwer va publicar, a la revista *Estudio*, entre 1914 i 1915, una llarga *Introducción al estudio de la literatura catalana* (vol. VII-X) i, més en concret, a la seva formació i desplegament, que, el 1917, va simplificar, per una banda, i ampliar per l'altra, en forma d'assaig i, més endavant, el 1927, en forma de manual. I, finalment, entre 1949 i 1988, Jordi Rubió i Balaguer, dins la *Historia general de las literaturas hispánicas* (I, 1949; III, 1953; IV:1, 1956; V, 1958; versió catalana, amb nous capítols, 3 vol., 1984-86) i un equip dirigit per Martí de Riquer (11 vol., 1964-88), van organitzar les dues primers grans síntesis, cada una, amb característiques pròpies, que, per raons d'espai, no detallaré.

5. La creació, a partir de 1965, d'una sèrie de càtedres universitàries va canviar de dalt a baix la situació i va produir una ràpida intensificació dels estudis i va produir, a la vegada, una positiva diversificació de mètodes i de camps de treball. De fet, per primer cop, hi ha tres sectors, en teoria, equivalents d'especialització, dos de centrals: la literatura medieval, que, en molts d'aspectes, continua essent hegemònica (Albert Hauf, Lola Badia), però que, l'hegemonia, l'ha de compartir, ja, amb una d'acadèmica nova, la contemporània (Joan Ferraté, Josep Massot i Muntaner, Joan Lluís Marfany, Jordi Castellanos). I un que tot just s'inicia, el de la literatura moderna, entesa, no com a epíleg de la medieval o com a precedent de la Renaixença, sinó com a conjunt amb virtuts pròpies, ni que siguin «provincials» (Antoni Comas, Eulàlia Duran). Per últim, dins el sector de la literatura contemporània, comença a insinuar-se, gràcies, sobretot, al verdaguerisme, una nova especialitat, la del XIX (Ricard Torrents, Manuel Jorba). Altrament, la crítica del dia a dia, la continuen realitzant, per raons òbvies, els assagistes doblats d'historiadors (Joan Fuster), els memorialistes (Albert Manent), els poetes doblats de teòrics i crítics (Joan Teixidor, Gabriel Ferrater, Pere Gimferrer) o els crítics purs (Joan Triadú, Josep M. Castellet, Xavier Fàbregas). Aquests anys resulten massa pròxims per intentar de descriure'ls

amb un mínim de garanties. O, almenys, jo m'hi sento massa implicat per fer-ho. Amb tot, voldria remarcar un fet: la reflexió constant sobre qüestions de mètode i, per tant, sense abdicar ni de les troballes de l'escola de Milà, principalment les realitzades per Rubió i Balaguer i Martí de Riquer, ni, en un altre sentit, de les de l'escola Riba, la seva gran riquesa de propostes, que van de les marxistes i les del New Criticism a les del formalisme rus, tot passant per les de la ciència de la literatura. O les de l'estructuralisme.

6. Per acabar, potser podríem treure algunes conclusions. Els estudis de literatura catalana, per diversos motius i en relació als d'altres literatures, com l'anglesa o la francesa, porten molts d'anys de retard. De fet, hi ha autors i moments que compten, ja, amb una bibliografia més o menys copiosa; ara: la gran majoria es debat en el buit, si no de l'anonimat, del primer cop d'ull. O l'aproximació d'urgència. En conjunt, hi ha una notòria desproporció entre, per una part, els estudis medievals i, per l'altra, els moderns i contemporanis, i al seu torn, entre els moderns i els contemporanis, i dins els contemporanis, entre els dedicats al XIX i els dedicats al XX. Crec que, per omplir els buits i corregir els desequilibris, cal encara fer molta feina menuda, positiva, des de l'inventari i la descripció minuciosa de manuscrits, fulls i publicacions periòdiques fins a la identificació de noms i l'edició d'obres inèdites. O no. I cal revisar a fons les idees rebudes i les hipòtesis formulades, per ajustar les peces, sobre la marxa, abans que aquestes no es cosifiquin. Per dur a terme aquests mínims, caldria mobilitzar l'interès de les diverses administracions públiques. I el dels mitjans de comunicació. Els primers per potenciar les investigacions, en general, de tipus humanístic i, en particular, literari, creant, per exemple, expectatives reals, vull dir, vocacionals, no burocràtiques, entre els ensenyants, els de secundària inclosos. O creant centres específics de recerca, que establissin les prioritats i les realitzessin de forma metòdica. I els segons per organitzar campanyes de divulgació i, sobretot, de sensibilització sobre la seva necessitat en un país que, com el nostre, posa la literatura entre els senyals d'identitat i, per tant, sobre la seva rendibilitat no sols per als usos del comú, sinó també per als de l'exportació. Tot plegat, *naïf*? Sens dubte, però els organitzadors de l'acte m'han imposat, amb el títol, l'obligació de ser-ne. I procuro complir. Gràcies.